

BUTLLETÍ BIBLIOGRÀFIC

JESÚS ALTURO I PERUCHO
JOSEP M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ

LA PUBLICACIÓ DE COL·LECCIONS DOCUMENTALS

Últimament s'han intensificat les edicions de col·leccions documentals aplegades a partir dels textos oferts per diplomes i cartularis. La seva previsible continuïtat creiem que fa oportú de donar una ullada al conjunt de publicacions d'aquesta mena per tal que, atenent més a les línies generals que a l'exhaustivitat, puguem veure cap a on van les tendències, sense ometre, si s'escau, d'expressar desideratums.¹

Del 1938 al 1976

Com en altres aspectes de la vida col·lectiva, la guerra civil va comportar una cesura en les publicacions documentals.² En aquells dies turbulents, tanmateix, s'acabà l'edició del *Cartulari de Poblet*, obra que, sota el patrocini de l'Institut d'Estudis Catalans, fou promoguda per Eduard Toda, amb transcripció de Joan Pons i Marquès i índex de Maria Ponjuan.³ S'hi donaren a conèixer 260 documents que se situen entre els límits cronològics de 1147 i 1208.

Caldria, però, esperar fins al 1945 perquè una institució forana reprengués l'edició dels nostres textos. El «Consejo Superior de Investigaciones Científicas», a través de la seva «Sección de Estudios Medievales. Sección de Barcelona», inicià una col·lecció de nom fluctuant, anomenada «Textos y Estudios de la Corona de Aragón» i també «Publicaciones de la Sección de Barcelona».

---

1. Una revisió recent de les darreres publicacions de textos de naturalesa jurídica —molt emparentats, per tant, amb les que ens ocupen— ha estat feta per O. OLEART, *Col·lecció Textos i Documents de la Fundació Noguera. Col·lecció de Textos Jurídics Catalans del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya*, dins «Revista de Llengua i Dret», 6 (1985), pp. 232-237.

2. Ens reservem per a una altra ocasió de donar notícia de totes les fonts documentals publicades. Aquí ens limitem a considerar, sense ànim d'exhaustivitat, com hem dit, les publicacions més representatives posteriors al darrer conflicte bèl·lic.

3. *Cartulari de Poblet*. Edició del manuscrit de Tarragona. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1938. Respecte d'aquesta edició cal tenir presents les observacions d'A. ALTISENT, *Uns fulls del Cartulari menor de Poblet, retrobats*, dins «Boletín Arqueológico», LXVI (1966), pp. 107-112.

Dins aquesta col·lecció es publicaven el 1945 dues obres cabdals, que tenen la característica comuna d'haver estat realitzades per clergues: el *Liber Feudorum Maior*, de Francesc Miquel Rossell, en dos volums, i el *Cartoral de Sant Cugat*, de Josep Rius i Serra, en tres.⁴

Quantitativament considerat, el *Liber Feudorum Maior* recull 902 documents, i el *Cartoral de Sant Cugat*, 1391. Les escriptures del *Liber* es refereixen a indrets molt dispersos de la geografia catalana, mentre les del *Cartoral de Sant Cugat* tenen, des d'aquest punt de vista, una major concentració. En canvi, l'antigor dels textos de Sant Cugat és més gran. Aquest cartulari recull 353 documents anteriors a l'any 1000, 426 del segle XI, 455 del XII i 156 del XIII. El *Llibre dels Feus*, per la seva banda, es concentra en els segles XI-XII, i conté sols dos documents del segle IX i 15 del X.

En l'edició del *Cartoral de Sant Cugat* s'hi reflecteix l'anterior col·laboració de Rius amb P. Kehr en la preparació de la *Hispania Pontificia*, que l'havia avesat a la metodologia alemanya. El treball de transcripció de Miquel i Rossell, en canvi, es féu d'acord amb la tradició autòctona i era ja acabat quan el Consejo va publicar les seves normes de transcripció i edició de documents;⁵ en aquestes circumstàncies no es va creure oportú de reelaborar-lo.

El 1946 aparegué també el *Archivo Capitular de la Santa Iglesia Catedral de Barcelona. Cartas reales (siglos XII-XV). Catálogo*, de J. Oliveras Caminal.⁶ Aquesta obra contenia una bona col·lecció de regests, amb transcripció de l'adreça, la data i les signatures. En total comprenia 13 referències a documents del segle XII, 52 del XIII, 348 del XIV i 132 del XV. Hi havia, a més, dos índexs: el primer de persones i d'institucions, i el segon de noms geogràfics.

L'any següent aparegué, com a obra pòstuma, el *Diplomatari de l'Orient català (1301-1409)*,⁷ d'A. Rubió i Lluch, col·lecció molt important que arplega 717 documents referits a l'expedició catalana a Orient i als ducats d'Atenes i Neopàtria. De l'edició, patrocinada per l'Institut d'Estudis Catalans, en tingué cura Jordi Rubió i Balaguer.

4. *Liber Feudorum Maior*. Cartulario real que se conserva en el Archivo de la Corona de Aragón. Reconstitución y edición por Francisco Miquel Rossell, pbro. Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1945.

J. RIUS, *Cartulario de «Sant Cugat» del Vallès*. Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas 1945-1947. D'aquesta important obra, que l'autor deixà incompleta, n'han aparegut recentment dos índexs: P. ROCA I GARRIGA, *Index toponimic del Cartulari de Sant Cugat del Vallès*. Sabadell, Museu d'Història de Sabadell 1981, i *Cartulario del monasterio de «Sant Cugat del Vallès»*. Vol. IV. *Índices*. Madrid, Ministerio de Cultura, 1981. D'altra banda, és de justícia esmentar la important col·laboració de la Dra. Marina Mitjà, que transcriví la majoria dels documents del primer volum.

5. *Normas de transcripción y edición de textos y documentos*. Escuela de Estudios Medievales. Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid 1944.

6. J. OLIVERAS CAMINAL, *Archivo Capitular de la Santa Iglesia Catedral de Barcelona. Cartas reales (XII-XV)*. Catálogo. Barcelona 1946.

7. A. RUBIÓ I LLUCH, *Diplomatari de l'Orient Català (1301-1409)*. Col·lecció de documents per a la història de l'expedició catalana a Orient i dels ducats d'Atenes i Neopàtria, recollida i anotada per ..... Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1947.

La continuïtat del treball d'edició de documents de la secció de Barcelona l'assegurà Frederic Udina. El 1947 aportava el «*Llibre Blanch*» de Santes Creus,⁸ amb 5 peces anteriors a l'any 1000, 21 del segle XI, 364 del XII i 2 del XIII. La disposició del text incloïa la novetat de la separació en paràgrafs dels escatocols.

Del mateix autor és *El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X*, publicat el 1951.⁹ Amb una introducció que ha solucionat moltes qüestions de cronologia fins aleshores obertes,¹¹ el llibre comportava igualment progressos en la *ratio editionis*, de la qual hom dóna compte. En destaquem només un exemple: es planteja la necessitat d'oferir al lector uns índexs onomàstics útils i manejables, motiu pel qual els antropònims i topònims es presenten junts —per bé que diferenciats tipogràficament— i, atenent els desigs dels historiadors, es donen entrades dels topònims pels seus noms moderns, si més no com a referència a les formes llatines que continuen tenint la preeminència pel seu interès lingüístic.

A l'edició del *Archivo Condal* es prometia com a obra en preparació els «Documentos anteriores al año mil de la diócesis de Vich», a càrrec d'Eduard Junyent, que havia de sortir de fet trenta anys més tard,¹¹ i s'anunciava que hom tenia en estudi la publicació dels cartorals de Tavèrnoles, Solsona i Girona. El primer tardaria quinze anys a veure la llum, i no pas en aquesta col·lecció.¹² El darrer, que devia ésser el *Cartoral de Carlemany*, fou encomanat a Santiago Sobrequés i a Josep M. Pons Guri; la mort de Sobrequés, però, comportà l'abandó del projecte. El de Solsona resta també per publicar.

Entre 1950 i 1952 la resolució presa el 9 d'abril de 1920 per l'Institut d'Estudis Catalans de publicar tots els documents referents a Catalunya fins a l'any 1000, començà a donar els primers fruits. Ramon d'Abadal, que ja treballava en el projecte abans d'aquest acord i després fou comissionat per la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut perquè el dugués a terme, presentà

8. F. UDINA MARTORELL, *El «Llibre Blanch» de Santes Creus (Cartulario del siglo XII)* (Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Escuela de Estudios Medievales. Sección de Barcelona. Textos y Estudios de la Corona de Aragón, vol. IX), Barcelona 1947.

9. F. UDINA MARTORELL, *El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X. Estudio crítico de sus fondos* (Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Escuela de Estudios Medievales. Publicaciones de la Sección de Barcelona, núm. 15), Barcelona 1951.

10. Després de l'aportació d'Udina han aparegut altres treballs importants en el camp de la cronologia: A. M. MUNDÓ, *La datació de documents pel rei Robert a Catalunya (996-1031)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 4 (1967), pp. 13-34; G. FELIU, *La cronologia según los reyes francos en el condado de Barcelona (siglo X)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 6 (1969), pp. 441-465; I. M. PUIG I FERRATÉ, *El comte Artau III del Pallars Sobirà, presoner de la ciutat de Saragossa (1111). Notes sobre la datació de documents pels anys dels reis de França Felip I (1060-1108) i Lluís VI el Gros (1108-1137) a Catalunya*, dins «X Congreso de Historia de la Corona de Aragón», Zaragoza 1976 (Saragossa 1980), pp. 467-478; i cal tenir presents també les observacions de R. ORDEIG, *Documents vigatans relatius a l'expedició militar dels catalans a Còrdova l'any 1010*, dins «Ausa», XI (1984), pp. 183-195.

11. Vegeu *infra*.

12. Vegeu *infra*.

entre els anys susdits el segon volum de la *Catalunya Carolíngia*.¹³ Aquesta obra fonamental gaudí d'una tècnica d'edició hereva de les millors tradicions de l'*École des chartes* i pogué comptar amb la dignitat de presentació material que esqueia a la seva significació. Introduccions i índexs permeten d'arribar als documents per tots els biaixos desitjables. Remarquem que l'índex únic inclou també els noms comuns importants pel seu interès diplomàtic, jurídic o històric.

Com a diplomatar, l'obra d'Abadal seleccionava documents aplegats per una característica històrica comuna, distinta de la referència a la institució que els havia recollit. En el seu cas, la característica determinant era una concreta tipologia documental, semblant a la que duria més tard a colleccionar les cartes de població o les actes de consagració d'esglésies.

Els següents volums de la *Catalunya Carolíngia* havien de dedicar-se a cada un dels comtats, entitats administratives i, amb el temps, polítiques, en què era dividit el país, recollint en un diplomatar tota la documentació conservada a cada un d'ells i precedint-la del corresponent estudi històric. Es preveien, doncs, diversos volums dedicats als comtats de Pallars i Ribagorça; Urgell, Cerdanya, Conflent, Berga; Rosselló; Empúries, Peralada, Besalú, Girona; Osona, Manresa; el darrer volum contindria la documentació de Barcelona. Abadal era conscient que una obra tan vasta no la podria acomplir ell tot sol, i confiava que la continuarien alguns estudiosos. Donà a l'estampa els comtats de Pallars i Ribagorça¹⁴ amb 300 documents, dels quals 98 pertanyen al segle ix i la resta, al x. Els índexs foren a cura de Jordi Rubió i Lois, i així es féu constar a l'edició.¹⁵

El mateix Abadal, el 1954, publicà amb l'acostumat rigor, un recull documental de 119 documents, 63 del segle ix i la resta del x, com apèndix al seu treball *Com neix i com creix un gran monestir pirinenc abans de l'any mil: Eixalada-Cuixà*.¹⁶

El 1953 un catàleg oferia de nou als estudiosos una àmplia col·lecció de regests documentals. F. Sevillano Colom, amb el seu *Inventario de pergaminos medievales de monasterios gerundenses*¹⁷ proporcionava un breu resum del contingut

13. R. D'ABADAL I VINYALS, *Catalunya Carolíngia*. Vol. II. *Els diplomes carolingis a Catalunya*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1926-1952.

En el moment de redactar aquest article està a punt de sortir publicat el primer volum d'aquesta magna obra, *El domini carolingi a Catalunya*, que conté la part del projecte inicial que R. d'Abadal pogué redactar abans de morir i que en aquesta edició va a cura de Jaume Sobrequés i Callicó. Miquel Coll i Alentorn prepara la part restant.

14. R. D'ABADAL I VINYALS, *Catalunya Carolíngia*. Vol. III. *Els comtats de Pallars i Ribagorça*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1955.

15. Actualment una comissió de l'Institut d'Estudis Catalans, integrada pels Srs. Miquel Coll i Alentorn, Josep M. Font i Rius i Anscari M. Mundó, prossegueix aquesta obra amb l'ajut de diversos col·laboradors.

16. R. D'ABADAL I VINYALS, *Com neix i com creix un gran monestir pirinenc abans de l'any mil: Eixalada-Cuixà*, dins «*Analecta Montserratensia*», VIII (1954-1955), pp. 125-337.

17. F. SEVILLANO COLOM, *Archivo de la Corona de Aragón. Inventario de pergaminos medievales de monasterios gerundenses*. Vol. I. Madrid, Catálogos de Archivos y Bibliotecas. Dirección General de Archivos y Bibliotecas. Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación Nacional, 1953.

de 587 documents de Santa Maria d'Amer (segles ix-xv), 29 de Sant Esteve de Banyoles (segles xii-xv), 104 de Sant Pere de Besalú (segles x-xv), 680 de Sant Pere de Camprodon (segles x-xvii), 5 de Sant Miquel Sescloses (segle xiv), 79 de Sant Joan les Fonts (segles xi-xv), 247 de Sant Feliu de Guíxols (segles xi-xv), 35 de Santa Maria de Ridaura (segles ix-xvi), 204 de Sant Pere de Roda (segles xii-xv) i 31 de Santa Maria de Roses (segles xiii-xv).

Un segon tipus de diplomatarí, que selecciona els documents per la seva referència de contingut a una persona, troba la seva primera realització en el segon volum de l'obra de J. E. Martínez Ferrando, *Jaime II de Aragón. Su vida familiar*.¹⁸ Aquesta col·lecció diplomàtica va de l'any 1297-1298 al 1325 i comprèn 427 textos que són transcrits íntegrament o amb algunes supressions de fórmules que es repeteixen sovint; per a la transcripció hom té presents les *Normas de la Escuela de Estudios Medievales*, encara que adaptades amb alguna llibertat, com declara el mateix autor. Els índexs recullen els topònims i antropònims i també les diverses matèries contingudes en la documentació.

També s'enquadra dins aquest gènere de col·lecció documental el *Diplomatarí de Sant Ramon de Penyafort* preparat per Rius i Serra el 1954.¹⁹ Òbviament, la majoria de les escriptures que s'hi editen són del segle xiii, i hi predominen les de procedència barcelonina i romana. A aquesta publicació seguí a poca distància de temps l'obra de Junyent sobre Sant Bernat Calvó,²⁰ editada el 1956 tot i ésser ja preparada abans del 1950. El mateix Junyent deixà llest el *Diplomatarí de l'abat Oliba*, actualment en curs avançat de publicació per l'Institut d'Estudis Catalans.

El 1958 J. E. Martínez Ferrando, amb la col·laboració dels arxivers de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, contribuí a fer més manejable la cèlebre *Colección de Documentos Inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, iniciada el 1847 per Pròsper de Bofarull i que el 1910 havia arribat als 41 volums, en publicar la primera part del *Índice cronológico de la CODOINACA*.²¹ Aquest treball aparegué com el volum 42 de la CODOINACA i oferia no sols la llista cronològica de 2275 documents compresos entre els anys 1035-1066 i 1412 sinó també un breu regest de llur contingut.

La segona part d'aquest útil índex fou publicada el 1973²² i donava entrada

18. J. E. MARTÍNEZ FERRANDO, *Jaime II de Aragón. Su vida familiar. Vol. I. Texto. Vol. II. Documentos* (Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Escuela de Estudios Medievales. Publicaciones de la Sección de Barcelona, núm. 10), Barcelona 1948.

19. J. RIUS SERRA, *San Raimundo de Penyafort. Diplomatario* (*Documentos, vida antigua, crónicas, procesos antiguos*). Edición de Mons. .... Barcelona, Universidad, Facultad de Derecho 1954.

20. E. JUNYENT, *Diplomatarí de Sant Bernat Calvó, abat de Santes Creus, bisbe de Vic, Reus*, Asociación de Estudios Reusenses 1956.

21. J. E. MARTÍNEZ FERRANDO, *Índice Cronológico de la Colección de Documentos Inéditos de Archivo de la Corona de Aragón*, redactado por los archiveros de dicho centro bajo la dirección de ..... (1.ª part), Barcelona 1958.

22. J. E. MARTÍNEZ FERRANDO-F. UDINA MARTORELL, *Índice Cronológico de la Colección de Documentos Inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*, redactado por los archiveros de dicho centro bajo la dirección de ..... (2.ª part), Barcelona 1973.

al regest de 4676 documents disposats cronològicament des de l'any 1412 al 1688. Tancava l'obra un índex conjunt d'antropònims i topònims.

Força desaparebuts passaren el *Cartoral d'Ulldecona*, preparat pel tortosí E. Bayerri i editat a Tortosa el 1951²³ que conté documents de l'orde dels Hospitalers, i el *Cartoral de Tavèrnoles*, de Josefina Soler i Garcia, que sortí entre 1960 i 1962 al «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», volums 36-38. D'aquest darrer n'hi ha edició a part amb paginació contínua i portada de 1964.²⁴ Conté 2 documents del segle IX, 12 del X, 40 del XI, 59 del XII, 8 del XIII, 9 de data incerta i 2 de falsos. L'estudi annex privilegia els aspectes filològics.

Les revistes especialitzades sovint recullen també apèndixs documentals que són la base dels treballs presentats i que moltes vegades constitueixen petites col·leccions diplomàtiques interessants per elles mateixes. Aquest és el cas, per exemple, del *Diplomatario gerundense de Alfonso el Magnánimo*, de Lluís Batlle, aparegut el 1956-1957 dins els «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses»;²⁵ es tracta de 42 documents referits al susdit monarca entre els anys 1416 i 1458. Deu anys més tard el mateix estudiós publicava també en una altra revista 14 documents que anaven del 1479 al 1512 en el seu treball *El rey don Fernando, en los cartularios del Archivo Histórico Municipal de Gerona*.²⁶ També l'any 1967 el mateix Batlle i Santiago Sobrequés donaren a llum 30 textos del segle XV, en llur estudi *Diplomatario Gerundense del rey Juan de Navarra, en la lugartenencia de Catalunya (1454-1458)*.²⁷

Dins aquesta sèrie de petits diplomataris publicats a revistes cal destacar, així mateix, els 7 documents d'*Un cartulari de la Comanda de la Milícia Hospitalària a Sant Celoni* (s. XIV), de J. M. Pons Guri,²⁸ i el *Diplomatari del monestir de Sant Pol de Mar*, del mateix autor, amb 23 textos, 6 del segle X i els restants del segle XI.²⁹

També en aquests anys, en concret el 1961, A. M. Mundó publicà a la «Circular n.º 9 de l'Arxiu Històric i Museu Fidel Fita» *El políptic dels béns i censos de Sant Pere de Vilamajor*,³⁰ treball que el 1974 reapareixia en anglès a «Spe-

23. E. BAYERRI, *Llibre de privilegis de la vila de Ulldecona*. Cartulario de la militar (...) orden de San Juan de Jerusalén en Ulldecona. S. XII a XVI, Tortosa 1951.

24. J. SOLER GARCIA, *El cartulario de Tavèrnoles* (Libros raros y curiosos, XIV), Castelló de la Plana 1964.

25. L. BATLLE, *Diplomatario Gerundense de Alfonso el Magnánimo*, dins «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses», XI (1956-1957), pp. 1-81.

26. L. BATLLE, *El rey don Fernando, en los cartularios del Archivo Histórico Municipal de Gerona*, dins «Jerónimo Zurita. Cuadernos de Historia», 19-20 (1966-1967), pp. 113-156.

27. S. SOBREQUÉS I VIDAL - L. BATLLE PRATS, *Diplomatario Gerundense del rey Juan de Navarra en la lugartenencia de Cataluña (1454-1458)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 4 (1967), pp. 427-464.

28. J. M. PONS GURI, *Un cartulari de la Comanda de la Milícia Hospitalària a Sant Celoni*, dins «Archivo Histórico y Museo Fidel Fita, Circular», n.º 14 (1962), pp. 128-143.

29. J. M. PONS GURI, *Diplomatari del monestir de Sant Pol (Segles X-XI)*, dins «Archivo Histórico y Museo Fidel Fita, Circular», n.º 22 (1966), pp. 2-48.

30. A. M. MUNDÓ, *El políptic dels béns i censos de Sant Pere de Vilamajor*, dins «Archivo Histórico y Museo Fidel Fita, Circular», n.º 9 (1961), pp. 48-67.

culum». ³¹ Un any més tard el mateix estudiós presentà al VII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó una comunicació sobre *La renúncia del bisbe de Vic, Guillem de Tavertet (1233) segons la correspondència de Bages i els registres vaticans*, ³² treball que es tancava amb un apèndix d'onze documents, i també ampliava la llista de butlles papals més antigues fins aleshores coneguda, en l'Homeatge a J. Vincke. ³³ No gaires anys després, el 1964, A. M. Mundó i A. Tobella lliuraren per a la «Miscel·lània Anselm M. Albareda» l'estudi intítulat *Documents del primer segle de la congregació claustral tarraconense*, ³⁴ el qual contenia la transcripció de 34 documents, 30 del segle XIII i 4 del XIV.

De més abundància documental fou la publicació el mateix 1964 de la *Colecció diplomàtica de Obarra (siglos XI-XIII)*, d'A. J. Martín Duque, interessant per al coneixement de les terres de la Ribagorça. ³⁵ Aquesta obra parteix de la *Catalunya Carolíngia* de R. d'Abadal i, per tant, arrenca del segle XI, del qual ofereix 146 documents més 15 del segle XII i 28 del XIII. Les edicions dels textos, que porten aparat crític, es complementen amb uns índexs de noms de persona i d'indrets per separat i en llatí.

El 1965 fou publicat a Oxford un interessant recull antològic de textos catalans medievals, tant literaris com no literaris, elaborat per P. Russell-Gebbett. ³⁶ Aquesta selecció comprenia 79 textos, que anaven de l'any 839 fins a la darrereria del segle XV, amb notes, llista de topònims i glossari.

Una àmplia col·lecció de registres de documents del període cronològic 1285-1291, 2212 concretament, fou donada a conèixer per Rafael Gallofré el 1968 amb l'obra *Documentos del reinado de Alfonso III de Aragón relativos al antiguo reino de Valencia y contenidos en los registros de la corona de Aragón*. ³⁷

Un any més tard, el 1969, se'ns ofereixen tres novetats importants: F. Mateu Llopis publicava els *Establiments de la vila de El Boixar*, ³⁸ E. Junyent les *Jurisdiccions i privilegis de la ciutat de Vic*, ³⁹ i apareixia el fonamental recull

31. A. M. MUNDÓ, *Domains and rights of Sant Pere de Vilamajor (Catalonia): A polyptych of c.950 and c. 1060*, dins «Speculum. A Journal of Medieval Studies», XLIX (1974), pp. 238-257.

32. A. M. MUNDÓ, *La renúncia del bisbe de Vic, Guillem de Tavertet (1233) segons la correspondència de Bages i els registres vaticans*, dins «VIIIè Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, III: Comunicacions», Barcelona 1962 (1964), pp. 77-95.

33. A. M. MUNDÓ, *Notes entorn de les butlles papals catalanes més antigues*, dins «Homeatge a J. Vincke», Madrid 1962-1963, I, pp. 114-120.

34. A. M. MUNDÓ - A. TOBELLA, *Documents del primer segle de la Congregació Claustral Tarraconense (1212-1317)*, dins «Miscel·lània Cardenal A. Albareda», II (Analecta Montserratensia, 10), Montserrat 1964, pp. 399-455.

35. A. J. MARTÍN DUQUE, *Colección diplomática de Obarra (siglos XI-XIII)*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto de Estudios Pirenaicos, Zaragoza 1965.

36. P. RUSSELL-GEBBETT, *Medieval Catalan Linguistic Texts*, edited with introduction, notes and vocabulary by ..... Oxford 1965.

37. R. GALLOFRÉ GUINOVART, *Documentos del reinado de Alfonso III de Aragón relativos al antiguo reino de Valencia y contenidos en los registros de la Corona de Aragón*, Instituto Valenciano de Estudios Históricos, Institución Alfonso el Magnánimo, Valencia 1968.

38. F. MATEU LLOPIS, *Establiments de la vila de El Boixar*, Castelló de la Plana 1969.

39. E. JUNYENT, *Jurisdiccions i privilegis de la Ciutat de Vich*, Vic 1969.

de J. M. Font i Rius, *Cartas de población y franquicia de Cataluña*,⁴⁰ que constituï, si no ens errem, la darrera publicació de documents de la secció barcelonina medievalista del *Consejo*. Assenyalem que aquesta obra conté 4 textos del segle IX, 6 del segle X, 32 del XI, 166 del XII, 153 del XIII i 12 del XIV. Pel que fa a l'edició de les escriptures, hi prospera la tècnica de situar al peu d'elles l'aparat crític, i s'elimina en gran part el sistema de claudàtors i parèntesis dins el text. L'índex va ser treballat amb especial cura per Núria Coll, assessorada pels professors Jordi Rubió i Lois i Manuel Riu i Riu, i comprèn en sèrie única noms de persona, noms de lloc i conceptes i matèries d'interès jurídic, diplomàtic i institucional.

El nou decenni s'obrí amb la prossecució de les publicacions de la sèrie CODINACA. Amb peu d'impremta de 1970 aparegué el volum 44 de la susdita col·lecció. Francesco C. Casula hi publicava les *Carte reali diplomatiche di Alfonso III il Benigno, re d'Aragona, riguardanti l'Italia*.⁴¹ Aquest llibre, que conté una introducció que privilegia les anàlisis d'índole diplomàtica amb extenses consideracions dedicades als problemes de cronologia, agrupa 532 regests caracteritzats per la seva amplitud amb incorporació fins i tot de paràgrafs literals en llatí extrets dels documents. Els regests no serveixen un ordre cronològic i els índexs, onomàstics i toponomàstics, són presentats dins una llista única.

El mateix any sortí a llum el volum 45 de la mateixa col·lecció. Es tractava ara de les *Carte reali diplomatiche di Pietro IV il Ceremonioso, re d'Aragona, riguardanti l'Italia*, de Luisa d'Arienzo.⁴² També en aquesta obra un estudi diplomàtic, que no deixa de banda les consideracions relatives a la cronologia, precedeix els regests, els quals formen tres blocs: el primer correspon als documents datats i són 836 que van de l'any 1336 al 1385, presentats segons l'ordre cronològic, l'altre pertany a 16 resums d'altres tants documents datats però no referits a l'època de Pere III, i el darrer grup està format per 30 noves referències de documents reials no datats. En tots els casos els regests són molt amplis i els índexs s'elaboren distintament per a antropònims i per a topònims, i una tercera llista recull els càrrecs i matèries esmentades.

Encara l'any 1971 la CODINACA augmentà en un nou volum: el 43, que en bona lògica hauria hagut d'aparèixer abans dels dos últims suara esmentats. Aquest nou llibre duia per títol *Privilegios reales concedidos a la ciudad de Barcelona* i fou preparat per A. M.ª Aragó i M. Costa, sota la direcció de

40. J. M. FONT I RIUS, *Cartas de población y franquicia de Cataluña, I. Textos* (Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Escuela de Estudios Medievales. Publicaciones de la Sección de Barcelona núm. 17), Madrid-Barcelona 1969.

41. F. C. CASULA, *Carte reali diplomatiche di Alfonso III il Benigno, re d'Aragona, riguardanti l'Italia*. (Publicazioni dell'Istituto di Storia Medioevale e Moderna dell'Università degli Studi di Cagliari, 15. In collaborazione con l'Archivio della Corona d'Aragona. Colección de Documentos Inéditos 44), Padova 1970.

42. L. D'ARIENZO, *Carte reali diplomatiche di Pietro IV il Cerimonioso, re d'Aragona, riguardanti l'Italia*. (Publicazioni dell'Istituto di Storia Medioevale e Moderna dell'Università degli Studi di Cagliari, 16. In collaborazione con l'Archivio della Corona d'Aragona. Colección de Documentos Inéditos 45), Padova 1970.

F. Udina.⁴³ Aquesta obra combina la presentació de textos transcrits íntegrament amb la de simples registres i en total hom dóna notícia de 488 documents: 50 del segle XIII, 278 del XIV, 101 del XV, 42 del XVI, 13 del XVII i 4 del XVIII. Hi ha dos índexs: un toponomàstic i l'altre de matèries.

Dins aquest decenni de represa de publicacions documentals, és reveladora del renovat interès pel nostre passat la reedició anastàtica, a Barcelona, el 1972, de la *Marca Hispanica*.⁴⁴

El 1974 fou estampada una obra important per a la historiografia catalana: *El monasterio de Poblet (1151-1181)*, de J. Santacana Tort.⁴⁵ Ultra un aprofundit estudi històric, aquest treball presentava l'edició de les fonts documentals en què es basava; en total oferí 255 textos acompanyats de tres índexs: un dels documents publicats amb indicació de la data i d'un registre més resumit que el que encapçala l'edició textual, un segon d'onomàstic i un tercer de topònims.

El mateix any diversos membres del Departament de Paleografia i Diplomàtica de la Universitat de Sevilla iniciaren una investigació, sortosament no abandonada, sobre els fons catalans conservats a l'Arxiu de la Casa Ducal de Medinaceli. Fruit d'aquesta recerca són diversos treballs d'I. Simó Rodríguez,⁴⁶ M. Ravina Martín,⁴⁷ P. Lázaro de la Escosura,⁴⁸ M. Romero Tallafigo⁴⁹ i M.ª Carmen Álvarez Márquez,⁵⁰ que han donat a conèixer una quantitat notable de documents medievals.

També aquests anys Miquel S. Gros Pujol recollí 74 documents de l'arxiu de Sant Joan de les Abadesses per al període 995-1115.⁵¹

43. A. M. ARAGÓ - M. COSTA, *Privilegios reales concedidos a la ciudad de Barcelona*. (Colección de Documentos Inéditos 43), Barcelona 1971.

44. P. DE MARCA, *Marca Hispanica sive Limes Hispanicus*, Parisiis 1688. Reedició anastàtica, Barcelona 1972.

45. J. SANTACANA TORT, *El monasterio de Poblet (1151-1181)* (Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Anuario de Estudios Medievales. Anejo 5). Barcelona 1974.

46. I. SIMÓ RODRÍGUEZ, *Aportación a la documentación condal catalana*, dins «Miscelánea de estudios dedicados al profesor Marín Ocete», vol. II, Granada, Universidad, 1974, pp. 1011-1036, i del mateix autor, *Un conflicto entre Ponce Hugo IV, conde de Ampurias, y los venecianos*, dins «Historia, Instituciones y Documentos», vol. 4, Sevilla, Universidad 1977.

47. M. RAVINA MARTÍN, *Documentos de Pallars en el Archivo Ducal de Medinaceli*, dins «Miscelánea de estudios dedicados al profesor Marín Ocete», vol. II, Granada 1974, pp. 912-920.

48. P. LÁZARO DE LA ESCOSURA, *El Condado de Prades: Contribución al estudio de sus documentos*, dins «Historia, Instituciones, Documentos», vol. 3, Sevilla, Universidad 1976, pp. 347-397.

49. M. ROMERO TALLAFIGO, *El señorío catalán de los Entenza a la luz de la documentación existente en el Archivo Ducal de Medinaceli (Sevilla). Años 1173-1324*, dins «Historia, Instituciones, Documentos», vol. 4, Sevilla, Universidad 1977.

50. M.ª C. ÁLVAREZ MÁRQUEZ, *El señorío de los Ódena a través de la documentación existente en el Archivo Ducal de Medinaceli (Año 990 - fines del siglo XII)*, dins «Historia, Instituciones, Documentos», vol. 5, Sevilla, Universidad 1978, pp. 11-112.

51. M. S. GROS, *L'arxiu del monestir de Sant Joan de les Abadesses. Notícies històriques i regesta dels documents dels anys 995-1115*, dins «El Col·loqui d'història del Monaquisme Català», II, Poblet 1974, pp. 87-128.

Entre 1976 i 1978 es publicaren tres volums de *Documentos de Jaime I de Aragón*.⁵² Es tractava de la reedició de la *Colección diplomática de Jaime I el Conquistador*, d'Huici,⁵³ en revisió i ampliació de M. D. Cabanes. El darrer text fins ara editat duu el número 899 i tots, naturalment, pertanyen al segle XIII partint de l'any 1216.

La represa

A mitjans del decenni que ressenyem, Pierre Bonnassie provà de fer un balanç i avaluació dels documents antics catalans a la introducció de *Catalunya mil anys enrera (segles X-XI)*.⁵⁴ Assenyala en primer lloc que la major part dels pergamins antics no haurien estat transcrits en cartorals: «Cal esperar la primera meitat del segle XII perquè la documentació transcrita aconsegueixi en volum el terç de la documentació original».⁵⁵ A continuació remarcava que dels deu cartorals eclesiàstics de major importància en restaven inèdits ben bé sis, i precisament els més importants: Barcelona, Urgell, Vic, l'Estany i els del capítol i el bisbat de Girona. Tanmateix el compte de Bonnassie resta curt com a programa d'investigació i edició.

La represa de l'activitat editora s'accentua l'any 1977. Des d'ara no passarà cap any sense la publicació de nous reculls. La tipologia dels aplecs es diversifica. No sols es presenten cartorals, que ja suposen una feina d'ordenació i còpia feta en època medieval o bé moderna, sinó també fons d'arxius, que comporten una tasca de recerca i reordenació de les peces acomplida en temps recents. Apareixen encara diplomataris, compostats amb documents procedents d'arxius diversos, un fet que és indicatiu de l'augment de repertoris i del millorament de les condicions de recerca. Les transcripcions senceres d'escriptures es complementen amb règests que, donada la seva amplitud, depassen el caràcter d'inventaris arxivístics i constitueixen en certa manera una publicació documental.

Les recensions i notícies bibliogràfiques de l'ATCA han enregistrarat quasi totalment els fruits de la represa de l'edició documental. Basant-nos en bona part en la informació que es pot trobar a la nostra revista, prosseguim amb la panoràmica cronològica d'edicions.

A Barcelona, el 1977, fou publicada una altra sèrie de règests documentals. A. M.ª Aragó i R. Conde donaren a conèixer *El Llibre Vermell de Ciutadella. Catàleg dels seus documents*.⁵⁶ L'obra venia precedida d'un estudi històric i con-

52. A. HUICI MIRANDA - M.ª D. CABANES PECOURT, *Documentos de Jaime I de Aragón*, 3 vols., Zaragoza 1976-1978.

53. A. HUICI MIRANDA, *Colección diplomática de Jaime I el Conquistador*, 6 vols., Valencia 1916-1926.

54. P. BONNASSIE, *Catalunya mil anys enrera*. Vol. I: *Economia i societat pre-feudal*. Barcelona, Ed. 62, 1979, pp. 17-25.

55. *Ibidem*, p. 17.

56. A. M. ARAGÓ - R. CONDE, *El Llibre Vermell de Ciutadella*. Barcelona 1977.

tenia 550 resums dels documents del referit cartoral ordenats cronològicament. El període abraçat anava del 1213-1276 al 1710. D'aquesta sèrie, 11 documents eren anteriors al 1300, 403 pertanyien al segle XIV, 30 al XV, 82 al XVI, 23 al XVII i 1 al XVIII. Seguien els registres, un índex sistemàtic de matèries, la nòmina d'oficials i càrrecs municipals i una llista de noms de persona.

El mateix 1977 J. Dufour publicà 6 textos com a documents justificatius del seu estudi sobre *Les rouleaux et encycliques mortuaires de Catalogne*.⁵⁷

Del 1977 data també el *Corpus documental balear*, compost per Lorenzo Pérez Martínez, del qual han aparegut tres lliuraments a les *Fontes Rerum Balearicarum*.⁵⁸ El projecte, en principi, havia d'abraçar l'edició dels documents inèdits i el regest dels publicats corresponents al regnat de Jaume I (1228-1276). En successives etapes de 1977 a 1980 s'han donat a conèixer 101 documents del anys 1228-1232, 358 documents dels anys 1232-1333 i 81 documents del 1334. Potser l'amplitud mateixa del projecte n'ha alentit la continuació.

Pel que fa a les terres del Principat, possibilita la represa l'anuari «Urgellia», fundat el 1978. Una realització perifèrica, tant en sentit geogràfic com en el de la connexió amb les institucions que podrien considerar-se més directament encarregades de la promoció de *corpora* documentals. La base editorial de l'anuari ha fet possible la publicació de documents d'institucions principalment, però no exclusivament, eclesiàstiques.

Al primer volum d'«Urgellia» Cebrià Baraut aplegà 90 actes de consagració d'esglésies urgellenques,⁵⁹ 13 del segle IX, 30 del X, 32 del XI i 14 del XII, amb anàlisi de formularis i estudi històric de l'organització parroquial, el culte als sants i relíquies i temes connexos.

El 1979, per obra del mateix Baraut, començava a omplir-se la greu llacuna documental que suposava la manca de publicació dels documents de l'Arxiu Capítular de la Seu d'Urgell. Localitzats els pergamins originals i confrontats amb les còpies existents, particularment les del *Liber Dotationum Ecclesie Urgellensis*, ens han estat ofertes fins avui 897 peces; 187 anteriors a l'any 980, 127 entre el 981 i el 1010, 175 entre 1011 i 1035, 148 entre 1036 i 1050 i 260 entre 1051 i 1075.⁶⁰ La continuïtat d'edició fins al moment present justifica

57. J. DUFOUR, *Les rouleaux et encycliques mortuaires de Catalogne (1008-1102)*, dins «Cahiers de Civilisation Médiévale», XX, 1 (1977), pp. 13-48.

58. L. PÉREZ MARTÍNEZ, *Corpus documental balear*, dins «Fontes Rerum Balearium», I (1977), pp. 1-112; II (1978), p. 1-64, 262-292, 501-516; III (1979-1980), pp. 1-48. Recensió a ATCA I, p. 342.

59. C. BARAUT, *Les actes de consagració d'esglésies del bisbat d'Urgell (segles IX-XII)*, dins «Urgellia», 1 (1978), pp. 11-182.

60. C. BARAUT, *Els documents, dels segles IX i X, conservats a l'Arxiu Capítular de la Seu d'Urgell*, dins «Urgellia», 2 (1979), pp. 7-167; *Els documents, dels anys 981-1010, de l'Arxiu Capítular de la Seu d'Urgell*, dins «Urgellia», 3 (1980), pp. 7-166; *Els documents, dels anys 1010-1135, de l'Arxiu Capítular de la Seu d'Urgell*, dins «Urgellia», 4 (1981), pp. 7-186; *Els documents, dels anys 1036-1050, de l'Arxiu Capítular de la Seu d'Urgell*, dins «Urgellia», 5 (1982), pp. 7-158; *Els documents, dels anys 1051-1075, de l'Arxiu Capítular de la Seu d'Urgell*, dins «Urgellia», 6 (1983), pp. 7-243. Recensions a ATCA I (1982), 292-293; II (1983), 401-403, i 471; IV (1985), 456-457.

bons auguris per al futur i per a la reeixida en l'empresa. Els lliuraments successius han estat acompanyats d'amples introduccions com més va més sistematitzades en ressenyar la classificació dels diversos tipus de documents, amb les menes d'informació que ofereix cada classe, i les diverses categories de persones que hi són esmentades. Acompanyen l'edició facsímils d'interès paleogràfic i no més cal desitjar que els índexs que van acompanyar els dos primers fascicles apareguin de nou per a facilitar la consulta i ús dels successius.

En composició mecanogràfica apareixia el mateix 1979 la interessant sèrie dels pergamins del priorat de Santa Maria de Terrassa amb document regestat i transcripció d'escatocol.⁶¹ Són 15 documents dels segles x i xi, 42 del xii, 70 del xiii i 40 del xiv.

També dins el 1979 sortí una recopilació de documents seleccionats pel seu interès lingüístic amb vista a il·lustrar l'aparició del català pre-literari. Ens referim a *Documentos lingüísticos catalanes (s. X-XII)*, de L. Rubio.⁶² Si bé una part dels textos és inèdita, la majoria és tria de publicacions anteriors. Hi ha un índex d'antroponímia, un de toponímia i un lèxic.

L'any 1980 ens dugué el primer fascicle dels documents de Vic anteriors a l'any 1000.⁶³ L'endarreriment en l'edició d'aquest recull que, com hem assenyalat, podia haver aparegut trenta anys abans, ha permès que Ramon Ordeig revisés i sistematitzés les transcripcions de Junyent. És de doldre, pel contrari, que els insuficients recursos econòmics imposin una edició en fascicles que en límit per ara la difusió als subscriptors i obligui a allargassar la publicació d'uns textos que, en condicions normals, mereixerien de sortir en un sol volum i amb índexs. Havent-se cobert les llacunes de Vic i d'Urgell, se circumscriu l'àmbit de documentació eclesiàstica catalana inèdita i potser es posen més en evidència les llacunes que resten encara.

Amplien la collita les regestes de documentació pontifícia de J. M.ª Martí Bonet⁶⁴ i els 76 resums de 20 diplomes del segle x, 38 del xi, 16 del xii i 2 del xiii conservats a la British Library,⁶⁵ i també s'hi suma la sèrie d'actes de consagració d'esglésies dels bisbats del Principat, reunides per R. Ordeig.⁶⁶

61. P. PUIG I USTRELL, *Pergamins del priorat de Santa Maria de Terrassa (Anys 977-1633)*, Terrassa, Fundació Abat Marcet, 1979. Notícia dins ATCA I (1982), 298.

62. L. RUBIO, *Documentos lingüísticos catalanes (s. X-XII)*, Murcia, Universidad 1979.

63. E. JUNYENT I SUBIRÀ, *Diplomatari de la catedral de Vic. Segles IX-X*. (Publicacions del Patronat d'Estudis Ausonencs. Sèrie Documents 1), Vic 1980 ss. Recensions dins ATCA I (1982), 328; II (1983), 399-401.

64. J. M. MARTÍ BONET, «*Regesta Pontificum Romanorum*» de la Marca Hispànica, siglo X, dins «*Revista Catalana de Teologia*», IV (1979), 355-406. Notícia dins ATCA I (1982), 328-329.

65. J. M. MARTÍ BONET, *Els pergamins («Additional Charters») n.º 62.604-62.681 de la British Library*, Terrassa, Patronat Soler i Palet 1980, pp. 15-76.

66. R. ORDEIG I MATA, *Inventari de les actes de consagració i dotació de les esglésies catalanes*. I. Anys 833-950, dins «*Revista Catalana de Teologia*», 4 (1979), pp. 123-165, II. Anys 952-988, RCT, 5 (1980), pp. 153-180, III. Anys 1000-1050, RCT, 8 (1983), pp. 403-456, IV. Anys 1051-1100, RCT, 9 (1984), pp. 117-182. Notícia dins ATCA I (1982), 327.

La «Revista Catalana de Teologia» donà sortida al primer treball de Martí Bonet i al d'Ordeig, mentre «Urgellia» ens oferí els documents de Guissona aplegats per Domènec Sangués.⁶⁷

Del 1981 daten les publicacions de documents de l'orde de l'Hospital a Susterris, obra de Prim Bertran,⁶⁸ i la més ampla de Manuel Riu, que acompanyava el *Diplomatari de Sant Llorenç de Morunys* no sols amb una introducció aprofundida sinó també amb un tipus de regestes amples, atentes a detalls de caràcter històric i jurídic.⁶⁹ Per a Sant Llorenç es disposa de 4 documents del segle x, 6 del xi, 2 del xii, 16 del xiii i 6 del xiv. Un aplec breu, però que no ha d'ésser silenciats és el dels *Testaments comtals del Pallars Sobirà*,⁷⁰ d'Ignasi M.ª Puig i Ferraté, amb una peça del segle xii i tres del xiii.

L'any 1982 porta l'edició del *Diplomatari del monestir de Santa Maria la Real de Mallorca* feta per Pau Mora i Lorenzo Andrinal.⁷¹ Les 295 escriptures que hi són publicades es refereixen, com és comprensible, a les Illes i tenen com a terminis cronològics els anys 1232 i 1360. S'hi afegeixen els 49 documents del monestir de Codinet, anteriors quasi tots a l'any 1000, a cura de Cebrià Baraut.⁷²

De les publicacions del 1983 assenyalen 13 documents de Sant Vicenç de Cardona,⁷³ cinc peces referents a Centelles (Osona)⁷⁴ i els pergamins de la cúria del castell de Torelló, que són en total 97, dels segles xii-xiii, i es presenten en traducció resumida de Jaume Coll i Castanyer.⁷⁵

També sortí el mateix 1983 el llibre *Las visitas pastorales y los «comunales» del primer año del pontificado del obispo de Barcelona Ponç de Gualba (a. 1303)*, de J. M. Martí Bonet,⁷⁶ obra en la qual s'edita el text del primer registre de

67. D. SANGUÉS, *Recull de documents del segle XI referents a Guissona i a la seva plana*, dins «Urgellia», 3 (1980), 195-305. Notícia dins ATCA II (1983), 403-405.

68. P. BERTRAN I ROIGÈ, *L'Orde de l'Hospital al comtat de Pallars (segle XII). Notes documents*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 53-54 (1980-1981), 221-251.

69. M. RIU, *Diplomatari del monestir de Sant Llorenç de Morunys*, 971-1613, dins «Urgellia», 4 (1981), pp. 187-259. Notícia dins ATCA II (1983), 447.

70. I. M.ª PUIG I FERRATÉ, *Testaments comtals del Pallars Sobirà. La casa de Comenge (1256-1327)*, dins «Urgellia», 4 (1981), pp. 293-333. Notícia dins ATCA II (1983), 485.

71. P. MORA I L. ANDRINAL, *Diplomatari del Monestir de Santa Maria la Real de Mallorca, I, 1232-1360*. Palma de Mallorca, 1982. Recensió dins ATCA IV (1985), 462-465.

72. C. BARAUT, *Diplomatari del monestir de Sant Climent de Codinet (Segles IX-XI)*, dins «Studia Monastica», 24 (1982), pp. 147-201. Notícia dins ATCA III (1984), 339-340.

73. P. BERTRAN I ROIGÈ, *El monestir de Sant Vicenç de Cardona al segle XI. Notes sobre la formació del seu patrimoni*, dins «Cardener», 1 (1983), pp. 29-51. Notícia dins ATCA IV (1985), 509.

74. F. DE ROCAFIGUERA I GARCIA, *Cinc documents de Centelles dels segles X i XI*, dins «Ausa», XI (1983), pp. 77-86. Notícia dins ATCA IV (1985), 511.

75. *Pergamins de la Cúria del castell de Torelló (segles XII i XIII)*, Torelló 1983. Notícia dins ATCA IV (1985), 538-539.

76. J. M. MARTÍ BONET, *Ponç de Gualba, obispo de Barcelona (a. 1303-1334). Visitas pastorales y registro de comunales. Vol. I. Las visitas pastorales y los «comunales» del primer año del pontificado del obispo de Barcelona Ponç de Gualba (a. 1303)*, Archivo Diocesano de Barcelona, 1983.

les visites pastorals de l'Arxiu Diocesà de Barcelona i el dels documents del registre de les «notularum communium», i també *The register Notule communium 14 of the Diocese of Barcelona (1345-1348)*, de J. N. Hillgarth i G. Silano,⁷⁷ obra que conté 653 textos regestats, amb la transcripció íntegra d'una selecció.

Del mateix any és l'estudi d'A. Garcia Sanz i M.ª T. Ferrer Mallol, *Assegurances i canvis marítims medievals a Barcelona*,⁷⁸ que constitueix el volum setè de les publicacions de la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'Institut d'Estudis Catalans. El segon volum d'aquest llibre conté un aplec de 354 textos que van de l'any 1147 al segle xv, amb un document del xvi i un altre del xviii. Hi ha dos índexs: un de noms (antropònims i topònims junts) i un segon d'anàlitic (de matèries).

Una altra publicació de l'Institut, ara de la Secció Històrico-Arqueològica, ens ofereix amb l'obra de P. Freixes, *L'art gòtic a Girona*,⁷⁹ un conjunt de 96 documents dels segles xiv-xv.

La màxima intensitat de fruits de la tasca editora s'ha assolit el 1984. Se'ns han donat dos cartorals: el de Lavaix, obra del malaguanyat Ignasi M.ª Puig i Ferraté,⁸⁰ amb 74 documents, 43 dels quals pertanyen al segle xi, 26 al xii i 5 al xiii, amb índexs confeccionats a partir de les adaptacions al català actual dels noms de persona i lloc, i el del priorat augustinà de Roca-rossa, elaborat per J. M. Pons Guri,⁸¹ amb 179 peces datades entre els anys 1145 i 1310, i un breu estudi codicològic, històric i jurídic, en la introducció.

A més, tres col·leccions de pergamins editades en regesta enriqueixen des d'aquest mateix any els materials de treball per a ús d'historiadors: els de la Pia Almoïna de Barcelona referents a l'àrea geogràfica del Baix Llobregat, de Baucells;⁸² els de la Mitra de Girona, de Marquès,⁸³ i els de l'Arxiu Fidel Fita d'Arenys de Mar, de Pons Guri.⁸⁴ I encara cal destacar la important obra de Th. Bisson, *Fiscal accounts of Catalonia under the early count-kings (1151-*

77. J. N. HILLGARTH - G. SILANO, *The register Notule communium 14 of the Diocese of Barcelona (1345-1348). A calendar with selected documents*, Subsidia Mediaevalia, 13, 1983. Recensió dins ATCA IV (1985), 474-475.

78. A. GARCIA SANZ - M.ª T. FERRER MALLOL, *Assegurances i canvis marítims medievals a Barcelona*, 2 vols. (Institut d'Estudis Catalans, Secció de Filosofia i Ciències Socials, 7), Barcelona 1983.

79. P. FREIXES, *L'art gòtic a Girona* (Institut d'Estudis Catalans, Secció Històrico-Arqueològica, 32), Barcelona 1983.

80. I. M.ª PUIG I FERRATÉ, *El cartoral de Santa Maria de Lavaix i el monestir durant els segles XI-XIII*, La Seu d'Urgell, 1984. Recensió a ATCA IV (1985), 458.

81. J. PONS GURI, *El cartoral de Santa Maria de Roca Rossa*, Barcelona, Fundació Noguera 1984.

82. J. BAUCELLS I REIG, *El Baix Llobregat i la Pia Almoïna de la Seu de Barcelona*. Catàleg del fons en pergamí de l'Arxiu Capitular de Barcelona. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona 1984. Recensió dins ATCA IV (1985), 490-492.

83. J. M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ, *Pergamins de la Mitra (891-1687)*. Arxiu Diocesà de Girona (Col·lecció de Monografies de l'Institut d'Estudis Gironins 10), Girona 1984.

84. J. M.ª PONS GURI, *Inventari dels pergamins de l'Arxiu Històric «Fidel Fita» d'Arenys de Mar*, Barcelona 1984.

1213)),⁸⁵ el segon volum de la qual recull 171 documents amb un *index nominum* i un *index (glossarium) rerum et verborum*, que tan bons serveis presta a historiadors i a lingüistes.

D'altra banda aquest any aparegué el primer volum d'una sèrie que promet ser molt interessant: la dels processos de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, treball de J. M.ª Martí Bonet, L. Niqui, F. Miquel i J. Codina.⁸⁶ En aquest lliurament se'ns ofereix de nou el text dels processos de les visites pastorals i, a més, els registres dels processos dels segles XIV i XV.

Antoni Udina publicà també el 1984 *La successió testada a la Catalunya altomedieval*,⁸⁷ obra que clou amb un apèndix de 56 documents del segle X i 81 del XI, amb transcripció íntegra dels inèdits i registre dels ja editats. I en la mateixa col·lecció i any, cal ressaltar, així mateix, l'aparició dels *Usatges de Barcelona*, a cura de J. Bastardas.⁸⁸

J. Gwara donà a conèixer aquest mateix any *The Sala family archives: a handlist of medieval and early modern Catalanian charters*,⁸⁹ llibre on recull el registre de 289 documents dels anys 1261 a 1690 relatius al castell de Montorrell de Sant Boi de Lluçanès, pertanyent a la família Sala.

Finalment, per a l'any 1984, cal ressenyar l'aparició de l'estudi de P. Bertran, *Per a un diplomatarí d'Ermengol VII (1154-1184)*,⁹⁰ amb un apèndix de 20 documents, el de R. Ordeig, *Documents vigatans relatius a l'expedició militar dels catalans a Còrdova l'any 1010*,⁹¹ amb 5 textos, i el de J. Marquès, *La senyoria eclesiàstica de Sant Sadurn de l'Heura fins al 1319*,⁹² amb 17 textos.

L'actualitat i perspectives immediates

A Banyoles el 1985 s'ha publicat la primera part del *Diplomatari de Banyo-*

85. TH. BISSON, *Fiscal accounts of Catalonia under the early count-kings (1151-1213)*, Vol. I. Introduction. Vol. II. Accounts, related records and indices, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London 1984.

86. J. M. MARTÍ BONET - L. NIQUI - F. MIQUEL - J. CODINA, *Processos de l'Arxiu Diocesà de Barcelona*, Barcelona 1984. Recensió dins ATCA IV (1985), 488-490.

87. A. UDINA ABELLÓ, *La successió testada a la Catalunya altomedieval*, Barcelona, Fundació Noguera 1984.

88. J. BASTARDAS, *Usatges de Barcelona. El Codi a mitjan segle XII*. Establiment del text llatí i edició de la versió catalana del manuscrit del segle XIII de l'Arxiu de la Corona d'Aragó de Barcelona, a cura de ....., amb la col·laboració de T. Gràcia, Ll. de Nadal i P. Puig i Ustrell, Barcelona, Fundació Noguera 1984.

89. J. GWARA, *The Sala family archives: a handlist of medieval and early modern Catalanian charters*, Georgetown University Press, Washington 1984.

90. P. BERTRAN, *Per a un diplomatarí d'Ermengol VII (1154-1184)*. Els ordes militars al comtat d'Urgell, «Ilerda», XLV (1984), 147-174.

91. R. ORDEIG, *Documents vigatans relatius a l'expedició militar dels catalans a Còrdova l'any 1010*, «Ausa», XI (1984), pp. 183-195.

92. J. MARQUÈS, *La senyoria eclesiàstica de Sant Sadurn de l'Heura fins al 1319*, dins «Estudis del Baix Empordà» (Sant Feliu de Guíxols), n.º 3 (1984), 71-106.

les,⁹³ obra de Mn. Lluís Constans elaborada cap al 1955. Es tracta per ara d'editar els documents referents a una àrea geogràfica que té per centre la població, datats entre 822 i 1050. S'hi inclouen 68 peces, 7 de les quals eren inèdites, procedents del cartoral de Carlemany de l'Arxiu Diocesà de Girona. La resta havien estat impreses, sigui a la *Catalunya Carolíngia*, sigui a les *Noticias Históricas* de Monsalvatge. Lamentablement s'hi han inclòs una colla de regests de documents falsos referents a la casa de Cartellà. Amb tot és estimable l'esforç que l'autor va fer per determinar la vigència actual dels topònims continguts als documents; se'n dona compte a les anotacions dels mateixos i es recolza en una cartografia desenvolupada. La introducció es refereix al monestir de Sant Esteve de Banyoles, les seves esglésies filials, priorats i drets senyorials de la casa, de la qual s'estableix l'abaciologi. Altres capítols es dediquen respectivament a la vila de Banyoles, la comarca i els castells feudals i cases de cavallers, evidentment aprofitant no sols els documents anteriors a 1050 sinó també els posteriors, que han de donar-se a la premsa fins a completar un total de sis volums.

També el 1985 ha aparegut *El fons «Cisma d'Occident» de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona*, de J. Baucells,⁹⁴ amb un catàleg de còdexs i un altre de 594 pergamins, que se'n dona en regest.

Del mateix any data la publicació de *L'Arxiu antic de Santa Anna de Barcelona del 942 al 1200*, de J. Alturo.⁹⁵ En el volum introductori d'aquest treball es fa una anàlisi diplomàtica de la documentació editada —14 documents del segle x, 138 del segle xi i 489 del xii—, un estudi històric de les institucions eclesiàstiques a qui pertangué la documentació: l'antiga canònica regular de Santa Anna de Barcelona i la de Santa Eulàlia del Camp, un estudi numismàtic dels esments pecuniaris i un estudi lexicogràfic dels mots que apareixen en els textos del diplomatari i són interessants tant per al coneixement del llatí medieval com del català pre-literari. Pel que fa als índexs, s'adopta la solució de presentar en una sola llista antropònims i topònims amb diferenciació tipogràfica.

Del mateix autor és el *Diplomatari de Polinyà del Vallès*,⁹⁶ un conjunt que abraça 124 documents del segle x al xii oferts en transcripció íntegra quan són inèdits i sols en regest en cas contrari; això fa que en els índexs s'adopti el procediment d'introduir les formes catalanitzades dels noms de persona i de llocs continguts en la col·lecció diplomàtica. La introducció consta d'un estudi diplomàtic i un altre d'històric.

93. Ll. G. CONSTANS I SERRATS, *Diplomatari de Banyoles. Vol. I (De l'any 822 al 1050)*, Banyoles, Centre d'Estudis Comarcals 1985.

94. J. BAUCELLS, *El fons «Cisma d'Occident» de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona. Catàleg de còdexs i pergamins* (Institut d'Estudis Catalans, Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, XXXIV), Barcelona 1985.

95. J. ALTURO I PERUCHO, *L'arxiu antic de Santa Anna de Barcelona del 942 al 1200. Aproximació històrico-lingüística*, 3 vols., Barcelona, Fundació Noguera 1985.

96. J. ALTURO I PERUCHO, *Diplomatari de Polinyà del Vallès. Aproximació a la història d'un poble del segle X al XII*, Universitat Autònoma de Barcelona 1985.

Últimament F. de Rocafiguera ha publicat *La documentació dels segles IX-XII sobre Aiguafreda*,⁹⁷ on recull 27 documents.

Per tal d'acabar aquesta panoràmica potser no sigui de més referir-nos a les col·leccions diplomàtiques que sabem que estan a la impremta o en curs més o menys avançat de publicació. Ja ens hem referit al *Diplomatari de l'abat Oliba*, d'E. Junyent, obra que comprèn no sols els diplomes referits al gran prelat, amb un detallat comentari després de cada document, sinó també la seva producció literària; la té en curs de publicació la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans.

La mateixa Secció Històrico-Arqueològica publicarà ben aviat, entre les seves Memòries, l'obra magna d'I. M.ª Puig i Ferraté, *El monestir de Santa Maria de Gerri (segles XI-XVI). Col·lecció diplomàtica*, llibre que es basa en la refundició de la tesina de llicenciatura i de la tesi doctoral de l'autor. En total seran 84 documents del segle XI, 103 del XII, 98 del XIII, 146 del XIV, 110 del XV i 1 del XVI.

També la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut té a la impremta el *Cartoral de Santa Maria de Roses*, de J. Marquès, que conté documentació referent a l'Alt Empordà, i recull una escriptura del segle IX, 4 del X, 22 del XI, 33 del XII i 61 del XIII. L'estudi introductori, després de la descripció codicològica del volum, incideix sobretot en el procés de formació del patrimoni monàstic, a través de les donacions dels comtes d'Empúries i de particulars, les compres i evacuacions oneroses, i l'administració del mateix patrimoni, amb les formes de conreu i els litigis i contenciosos que calgué sostenir per a conservar-lo.

D'altra banda, hom confia igualment que en un període de temps relativament curt l'Institut d'Estudis Catalans podrà oferir el volum de la *Catalunya Carolíngia* relatiu al comtat de Girona.

Per últim, ens consta que la tesi doctoral de J. Bolòs sobre el monestir de Santa Maria de Serrateix amb el corresponent recull documental serà publicada aviat, que el P. A. Altisent té molt avançada la seva col·lecció diplomàtica referida al monestir de Poblet i que el mateix es pot dir respecte al diplomatari del monestir de la Mare de Déu d'Alguaire, de J. Alturo.

* * *

Sobre la base de la precedent panoràmica creiem possible d'assenyalar unes tendències en les edicions de documents que podran ser tingudes en compte per al futur. Cal preveure que en un termini raonable pugui trobar-se a disposició dels investigadors no sols tota la documentació fins a l'any 1000, sinó també els nuclis bàsics de la dels segles XI i XII, en les millors condicions per a servir la història i la lingüística tant de forma general com en especialitzacions jurídiques, onomàstiques i de tota mena.

---

97. F. DE ROCAFIGUERA, *La documentació dels segles IX-XII sobre Aiguafreda*, dins «Temes Aiguafredencs», II (1985), 5-97.

Ordre dels textos. Quan hom edita diplomes es fa sempre per ordre cronològic, però en el cas dels cartorals, es planteja el problema de donar els documents per aquest ordre o bé de reproduir-los segons la disposició que tenen al còdex original. Prenent exemples antics i recents, es pot observar l'ordre temporal a les edicions dels de Sant Cugat i Lavaix, mentre que se serva la mateixa estructura del cartulari al *Liber Feudorum Maior* i al de Roca-rossa. Tant un tipus de presentació com l'altre sembla igualment vàlid. El primer sistema potser simplifica la manera de trobar un text en el conjunt de l'aplec, mentre que la segona solució pot facilitar l'estudi de les agrupacions de propietats d'una institució amb vista a la seva administració, com també pot ajudar a localitzar topònims que no han tingut continuïtat. En qualsevol cas, tant si s'adopta un sistema com l'altre, sembla aconsellable que un índex final restableixi l'ordre dels documents contrari a l'adoptat en l'edició.

Presentació material. Ja hem assenyalat l'evolució dels editors des de l'abundància en l'ús de parèntesis i claudàtors cap a l'edició amb aparat crític que concentra els advertiments d'omissions, addicions, correccions i incidències textuals en general al peu del document. Es guanya així en claredat i simplicitat. És general la separació dels escatocols en paràgrafs diversos i s'assaja en documents llargs la divisió del text en capítols. Es tendeix a unificar els criteris d'ús dels signes de puntuació, que coincideixen amb els actuals i procuren tractar aquests textos, generalment pre-literaris, amb la mateixa cura que mereixen els literaris. Caldrà preveure, al respecte, la introducció dels necessaris apòstrofs i punts volats quan al text llatí s'insereixen expressions en romanç. Les normes de transcripció donades pel *Consejo* han envellit i tal vegada seria oportuna una redacció actualitzada i autoritzada que pogués adoptar-se per tothom; per exemple, unificant l'ordre de dia, mes i any o viceversa en la indicació de data, podrà facilitar-se el tractament informàtic d'aquest element. Mentre, fóra desitjable que hom tingués presents les normes donades pel Comitè Internacional de Diplomàtica⁹⁸ per als textos llatins i també les observacions de R. Aramon i Serra per als catalans.⁹⁹

Text o regist. Per a certes menes de documents, com són les transmissions de domini, la redacció conserva uns formularis força constants, que fan pensar en la possibilitat de trobar models d'edició diferents de la transcripció íntegra. En aquest sentit cal assenyalar que l'interès lingüístic dels documents anteriors al segle XIII és gran, no sols per a l'onomàstica, sinó també per al coneixement del llatí medieval i del català pre-literari, particularment per l'escassetat de textos en romanç coetanis que puguin ser font d'informació per als reculls lexicogràfics o els estudis lingüístics en general. Tot això advoca per no decantar-se massa fàcilment, per imperatius d'estalvi, cap als simples registres. Amb tot, per

98. Vegeu *Normes internationales pour l'édition des documents médiévaux*, dins «Folia Caesaraugustana». 1, Institución «Fernando el Católico» (CSIC), Zaragoza 1984, 15-64.

99. R. ARAMON I SERRA, *Les edicions de textos catalans medievals*, dins «VII Congreso Internacional de Lingüística Románica. Barcelona 1955, Actas y Memorias», Barcelona 1955, II, 197-266.

a documents del segle XIV o posteriors, a més de la fórmula de regest ample, que inclogui tots els noms propis i transcripció de l'escatocol, podria pensar-se en una transcripció parcial que ometés les clàusules, tot indicant quines són aquestes.¹⁰⁰

Si bé hom continua fluctuant entre l'adopció de regests iniciats per substantiu («Venda que fa...») o per nom («N. ven a ...»), és general que als resums de contingut que encapçalen els documents es catalanitzin els noms de lloc i de persona. També en aquest aspecte seria oportuna una major coincidència entre els editors pel que fa als procediments de catalanització dels noms més antics; massa sovint un mateix personatge és anomenat de diferents maneres per aquest motiu. Cal esperar que aparegui aviat un estudi sobre l'adaptació al català modern dels noms propis medievals que faciliti aquesta tasca.

Índexs. Advertiments especials sobre la composició dels índexs poden trobar-se, com ho hem fet notar, en diverses de les publicacions ressenyades, que de manera freqüent empenen sistemes diferents. L'interès lingüístic, però, aconsella de mantenir en els índexs tantes entrades com variants presenta, en l'ortografia vacil·lant dels temps antics, un mateix nom encara que sense oblidar de remetre-les a una forma patrona, de referència comuna, que les inclogui totes. D'altra banda, l'ús dels índexs pels historiadors és facilitat quan es dona la correspondència amb la nomenclatura actual d'antropònims i sobretot de topònims. És de preveure que l'intercanvi d'opinions entre els usuaris d'índexs conduïxi cap a solucions satisfactòries.

Respecte a la presentació junta o separada dels noms de persona i de lloc, sembla més convenient la primera solució —sobretot si es manté una presentació tipogràficament diversa— perquè facilita una consulta més ràpida i permet l'entrada dels cognoms d'origen toponímic sense haver de dubtar si aquesta inclusió s'ha de fer a l'índex d'antropònims o al de topònims.

Les introduccions. En la nostra presentació de la producció editorial hi hem fet referència molt de passada perquè l'orientació de les introduccions ha estat, de fet, molt diversa. Hom ha destacat de vegades els aspectes diplomàtics, d'altres s'han subratllat les aportacions filològiques dels documents i potser més sovint s'ha procurat remarcar de quina manera feien progressar el coneixement de persones i d'institucions, singularment de les que foren titulars de les escriptures ara impreses. Òbviament els editors són lliures d'aprofundir més o menys l'estudi dels materials que presenten, segons l'especialitat que conreen i els propis interessos; la unitat només és desitjable en els criteris adoptats per fer de l'edició textual una obra útil a tothom posant sempre la màxima cura en la fidelitat de les transcripcions des de la paraula més insignificant al paràgraf més extens. El que també sembla just de demanar als editors de documents, qualsevulla que sigui el seu interès en editar-los, és que no deixin mai de fer un

---

100. Josep M. Marquès va emprendre amb aquesta finalitat l'estudi d'un tipus de clàusula. Vegeu *Clàusules d'evicció d'alguns notaris gironins del segle XIII*, dins ATCA III (1984), pp. 13-27. En diverses recensions publicades a ATCA, Josep Perarnau ha subratllat l'interès de l'estudi dels formularis usats a les escriptures.

estudi arxivístico-diplomàtic sobre la documentació que ofereixen, sigui basada en diplomes o en cartorals, i es presentin aquests com un apèndix documental o com una edició per ella sola. Saber com s'han conservat els documents interessa tothom.

La difusió. Acabem aquest article amb una observació que podria semblar anecdòtica, però no ho és. Un hom té la sensació que les edicions de textos no arriben arreu on haurien d'arribar. Ara com ara, es pot dir que la divulgació és coixa. Al costat del recolzament econòmic, necessari per a les despeses d'impremta, cal un recolzament logístic que assegurí la difusió, fins ara deficient, de les col·leccions documentals editades.